

английського Просвещения и одного из ведущих политических деятелей партии тори, военного министра и министра иностранных дел Англии начала XVIII в. Г. Болингброка. Особое внимание уделяется отношению мыслителя к принципу баланса сил как определяющему для установления прочного мира в Европе. В связи с этим он исследует причины возрастания внешнеполитической активности Франции после Тридцатилетней войны и создание первых коалиций европейских государств. Свое видение проблем стабильности европейского порядка Г. Болингброк наиболее полно изложил в произведении «Письма об изучении и пользе истории».

Ключевые слова: Г. Болингброк, военные конфликты, международные отношения, принцип «равновесия сил», Утрехтский мирный договор.

Khlibovska Hanna. English notionalist G. Bolingbroke (1678–1751) About the Principle of «Balance of Power» in International Relations. In this article are analyzed views on the international relations of the representative of the English Enlightenment and one of the leading political figures of the Tory Party, the Minister of War and the Minister of Foreign Affairs of England at the beginning of the XVIII century, H. Bolingbroke. Particular attention is paid to the attitude of the thinker to the principle of the balance of power as a determining factor for the establishment of a lasting peace in Europe. In connection with this he explores the reasons of the increase in French foreign policy activity after the Thirty Years' War and the creation of the first coalitions of European states. His vision of the problems of the European order stability H. Bolingbroke expounded most fully in the work «Letters of the Study and Use of History».

Key words: H. Bolingbroke, military conflicts, international relations, the principle of «the balance of power», Utrecht peace treaty.

Статтю подано до редколегії
10.04.2017 р.

УДК94(47+57+4)«1945/1948»(092)

Лариса Шваб

Центрально-Східна Європа в планах Йосипа Сталіна після Другої світової війни

У статті висвітлено погляди Йосипа Сталіна на облаштування Центрально-Східної Європи після Другої світової війни як «поясу безпеки радянської держави» по західному й балканському периметру. Наголошено, що, формуючи «сферу впливу», СРСР звернувся до концепції безпеки, заснованої на розширенні території; отже, «сфера впливу» й «зона безпеки», у розумінні Сталіна, були рівноцінними поняттями. Констатується про формування чіткого орієнтиру на створення сталінської моделі організації суспільств 1947–1948 рр.

Ключові слова: Друга світова війна, Йосип Сталін, Центрально-Східна Європа, «сфера впливу», «зона безпеки», сталінізація.

Постановка наукової проблеми та її значення. На межі 1980–1990-х рр. XX ст., коли чотири десятиліття комуністичних режимів у Східній Європі внаслідок «оксамитових», «ніжних» та ін. революцій добігли кінця, проблеми радянського фактора (й особисто Й. Сталіна), його ролі в післявоєнній історії регіону, висунулися на передній край наукового й громадського інтересу. Почався інтенсивний процес переосмислення минулого. Під тиском громадських настроїв і думки, радянські архіви розсекретили частину засекречених фондів і колекцій радянських документів. Численні «круглі столи», конференції тощо, передусім у Москві, виявили два погляди на проблему: перший визнавав силовий варіант упровадження сталінської моделі державного розвитку в Східній Європі, інший – наявність балансу між внутрішніми й зовнішніми факторами. У 1991 р. американський історик і політолог Дж. Л. Геддіс, кажучи про необхідність відкриття радянських архівів для об'єктивного вивчення історії «холодної війни», наголосив: «Немає буквально жодної події з 1945 по 1953 рр., які б упевнили західних істориків у тому, що вони розуміють перспективу дій Радянського Союзу». І все ж нагромаджений масив документів, свідчень тощо формують переконливе розуміння того, що

Й. Сталін бачив облаштування Центрально-Східної Європи після Другої світової війни як «посясу безпеки радянської держави» по західному й балканському периметру. Формуючи «сферу впливу», СРСР звернувся до концепції безпеки, заснованої на розширенні території. Специфіка цієї ситуації полягала у відсутності в СРСР ресурсу для такого впливу, тому й було застосовано терор та амбіції місцевої партійної номенклатури.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Трактуються й висновки статті опираються на документи чотирьох російських федеральних архівів, опрацьованих у Науковому центрі по історії сталінізму в Східній Європі та видрукованих у 1990-х рр., які показують вплив радянського фактора в Польщі, Чехословаччині, Болгарії, Угорщині, Румунії, Югославії, Албанії в 1944–1950-х рр. Ідеться про збірник документів «Східна Європа в документах російських архівів. 1944–1953 рр.» (1997; за редакцією Т. Волокітіної, Г. Мурашко, А. Носкової); «Радянський фактор в Східній Європі» (1999; відповідальний редактор – Т. Волокітіна); «Комінформ в zenіті активності: створення організаційної структури й третя нарада» (1988) за редакцією Л. Гіб'янського тощо. Документи пояснюють, чому в країнах регіону ліберально-демократичні, аграристські та соціал-демократичні програми післявоєнного суспільного розвитку перемогла комуністична альтернатива. Документи виявляють динаміку радянської політики в регіоні – від підтримання тактики демократичного блоку на антифашистській основі до орієнтації на ліберальні сили в компартіях, від еволюційних концепцій «національного шляху до соціалізму» до відтворення радянської моделі й абсолютного контролю за компартіями в країнах радянського блоку. Багато документів дають характеристику формі радянського впливу на внутрішні процеси в регіоні, а також на репресивно-силові методи впливу в регіоні. Документи також показують формування партійно-державної номенклатури, становлення й функціонування системи радянських радників, участь радянської сторони в організації та проведенні судових процесів, установа інформційного контролю над суспільством, ставлення влади до релігійних інституцій тощо.

Погляд із «середини» процесу формують спогади відданих комуністичній ідеї й особисто Сталінові осіб – М. Джиласа, Г. Димитрова, а також Е. Бенеша – політика (хоча й не комуніста) із суперечливими політичними ідеями, особистими характеристиками, мораллю тощо.

У статті акумулюються висновки російських учених Т. Волокітіної, А. Носкової, Т. Поживайлова, Т. Мурашко, висловлені ними в низці публікацій кінця 1980–1990х- рр., а також польських учених К. Керстен, комуністичного діяча й соратника В. Гомулки А. Вербляна та відомі тексти-розмови А. Бжезєцького з історії ПНР.

Мета наукової розвідки – висвітлення поглядів Йосипа Сталіна на облаштування Центрально-Східної Європи після Другої світової війни.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Закінчення Другої світової війни забезпечило Радянському Союзу лідируючий статус у Європі. Тегеранська (1943) та Ялтинська (1945) конференції фактично визнали за СРСР право участі в розподілі сфер впливу, а Сталін став впливовим політичним партнером західних держав. Щоправда, у цьому беззаперечному успіхові приховано властивий парадокс: Радянський Союз не мав достатнього економічного ресурсу, аби ствердити політичний результат. І справа тут не лише у військових втратах (хоча вони були вражаючими), а в технічному відставанні СРСР від західних держав. Тому радянське керівництво могло «дотиснути» Захід лише своїм жорстким стратегічним курсом.

Упевненості Сталіну додавала вся політична риторика Заходу, що почалася після перемоги СРСР під Сталінградом. Американські дипломати, зацікавлені в польських справах, наприклад, стверджували, що Захід ніколи не поставить інтереси Польщі вище інтересів Радянського Союзу [11, с. 17–18]. Можемо стверджувати, що для інших східноєвропейських держав також. Про підтримку СРСР неодноразово говорив президент Франклін Рузвельт.

Центрально-Східний регіон бачився Сталіну як «пояс безпеки радянської держави» по західному й балканському периметру. Тому, формуючи «сферу впливу», СРСР фактично створював «зону безпеки», повернувшись, зі слів Максима Литвинова, до концепції безпеки, яка на той час вийшла з моди та була заснована на розширенні території: «чим більше її у вас є, тим вищою є ваша безпека» [9, с. 226]. Отож, у розумінні Сталіна, «сфера впливу» й «зона безпеки» – поняття рівнозначні.

У прикінцевій фазі війни Сталін активно роздумував над ідеєю слов'янського союзу. Гадаємо, сама думка сягає корінням царського слов'янофільства. Розуміючи небезпеку саме такого сприйняття,

радянський керівник поспішив запевнити прем'єра польського еміграційного уряду в Лондоні Станіслава Миколайчика, що новий союз не має нічого спільного з царським слов'янофільством [8, с. 86].

У цьому руслі потрібно розглядати підписання договорів із Чехословаччиною (1943 р.), Югославією, Польщею (1945 р.) тощо. Найбільш прийнятною концепція «нової слов'янської політики» виявилася для президента Чехословаччини Едварда Бенеша [3, с. 132]. Підписання договору з СРСР усі політичні сили Чехословаччини розглядали як ліквідацію наслідків Мюнхена.

Сталін, вочевидь, намагався повідомити ідею слов'янського союзу якомога більшій аудиторії й зустрів схвальну підтримку багатьох. Схоплення кон'юнктури часу спонукало віце-голову Націонал-цараністської партії Н. Лупу сформулювати свою теорію походження румунського народу, як «народу зрідні слов'янам». Згодом ідея слов'янського союзу зійшла нанівець, але в наші дні вона щоразу виникає в риториці російських політиків.

Наскільки вагомою була «зона безпеки» для радянського керівництва, свідчить байдужість Москви до «порядків», що там установлювалися. Сталін домагався доброго ставлення урядів східно-європейських держав до свого східного сусіда й плекати його в інтересах боротьби зі спільним ворогом – Німеччиною [3, с. 38].

У цілому проект стримування потуги Німеччини імпував як західним, так і східним політикам. Проте в країнах Центрально-Східної Європи уявлення про демократію й рух до неї, мало широкий діапазон. До кінця війни чітко формувалися три центри притягування різних соціальних сил: перший об'єднував довоєнні партії, вони бажали для себе західного зразка розвитку; другий – соціал-демократичні та комуністичні партії; третій – організований селянський рух [2, с. 33]. Перебуваючи в пошуках політичного компромісу, ці три рухи згодом зуміли створити умови для взаємодії.

Розвиток країн Центрально-Східної Європи між двома світовими війнами продемонстрував вичерпаність механізмів досягнення соціальних компромісів (утім національних також, як, наприклад, щодо українського населення в Польщі). Старі режими скомпроментували себе неспроможністю захистити свої народи від фашизму. Тому в структурі східноєвропейського суспільства сформувалися соціальні групи, прихильні до комуністичних ідей і в такий спосіб узалежнювали себе від радянського впливу.

Вибір варіанта «залежності» обирав сам Сталін. Радянський керівник дослухався до думки Едварда Бенеша про те, що найкращою формою урядування після війни є опертя на національні fronti й створення коаліційних урядів за обов'язкової участі комуністів. Уряди східноєвропейських держав у такий спосіб могли контролювати радикальні рухи, а Радянському Союзові створити умови демократії й підтримувати стосунки із Заходом.

Опісля виникла концепція «національного шляху до соціалізму», або рух до соціалізму без диктатури пролетаріату. На переконання Сталіна, «свій шлях до соціалізму» був можливий у Польщі, Чехословаччині, Югославії. У розмові з Болеславом Берутом й Едвардом Осубкою-Моравським Сталін широко змалював картину руху Польщі до соціалізму, оминаючи диктатуру пролетаріату: отже, у Польщі в роки війни ліквідовано клас великих капіталістів і поміщиків, їхнє майно націоналізовано (разом із понімецьким на північних і західних землях), тому достатньо створити радянський режим в економіці й досягнути загальне благо, наситивши ринок необхідними для населення товарами групи «Б», збільшивши виробництво, знизивши на них ціни тощо. Польському комуністичному урядові таки вдалося створити радянський економічний режим, але не понизити ціни та не наситити ринок товарами першої необхідності. Тому протягом усього періоду соціалістичної Польщі державу потрясли соціально-політичні кризи – у 1956, 1968, 1970, 1976, 1980, 1981 рр. Жодна держава соціалістичного табору не мала такої щільності кризових явищ, наприклад, Німецька Демократична Республіка відома кризою 1953 р., Угорщина – 1956 р., Чехословаччина – 1968 р. Це і є специфіка «національного соціалізму» в Польщі, що першою дійшла до системних трансформацій 1980-х рр.

Маємо факти, які свідчать: ідею «народно-демократичних» блоків «підкинув» Сталінові Бенеш. Ще в 1941 р. він заявляв про необхідність створення чехословацько-радянського кордону, поступившись на користь СРСР Карпатською Руссю (українськими землями): «Ні полякам, ні угорцям я не віддам Закарпатської Русі, а вам віддам», – заявляв він у жовтні 1941 р. послові СРСР при союзному урядові в Лондоні Олександрю Богомолу [8, с. 186–187]. Думка чехословацького президента не могла не імпувати Сталінові [2, с. 40]. Отож наступним завданням радянського керівника

було відшукати потрібні фігури в інших країнах із поглядами, схожими до Бенешових. І такі постаті віднайшлися: Оскар Ланге в Польщі, Юхо Кусті Паасиківі у Фінляндії, Георгі Татареску в Румунії, Золтана Тільди в Угорщині. Один із лідерів Національно-ліберальної партії Г. Татареску зацікавив радянське керівництво своїми заявами про зовнішньополітичні пріоритети. 12 січня 1945 р. Татареску зізнався, що протягом 20 років орієнтувався на Захід. Однак в умовах нового співвідношення політичних сил, що склалися в Східній Європі, «продовжувати орієнтуватися на Захід – означає вести країну по завідомо хибній дорозі» [3, с. 135]. Вочевидь, Татареску добре орієнтувався в політичній кон'юктурі. А його плани щодо створення військового союзу між СРСР і Румунією мали добрий відгук у Сталіна [2, с. 40].

Укладання двосторонньої угоди з Румунією та розташування на його основі на румунській території радянських військових і повітряних баз розглядалося Радянським Союзом як важливий фактор формування радянського блоку. Ще 25 жовтня 1939 р. Сталін говорив Георгію Димітрову, що в «пактах про взаємодопомогу (з Естонією, Латвією та Литвою) знайдена форма, яка дозволяє нам включити в орбіту впливу Радянського Союзу низку країн» [7, с. 184–185].

Той факт, що Радянський Союз відіграв таку велику роль у розгромі фашизму, мав магічну притягальну силу для представників партій різного спрямування. У комуністичних головах Сталін був вождем у цій боротьбі, утіленням ідеї, а чи й «самою ідеєю» [5, с. 47]. Один із лідерів польських соціалістів Юзеф Циранкевич у бесіді з послом СРСР у Варшаві Володимиром Яковлевим 23 серпня 1947 р. стверджував: «Ми, польські соціалісти, вважаємо тов. Сталіна настільки авторитетною людиною, що його поради повинні бути для нас керівною лінією» [3, с. 537]. Істориком добре відомий факт, коли Сталін виступив арбітром двох робітничих партій – ППР і ППС – на прохання їхніх лідерів (Вл. Голмулка й Е. Осубка-Моравський).

В іншому випадку Сталін відхилив прохання про особисту зустріч Станіславу Грабському (29 липня 1946 р.), відомому польському інтелектуалу, прихильному до націонал-ліберальних кіл, та Владиславу Керніку (30 липня 1946 р.), котрий просив про аудієнцію від імені Станіслава Миколайчика, лідера реформованої після війни селянської партії – ПСЛ. Очільники ПСЛ хотіли обговорити в Москві низку питань, пов'язаних із гострою суперечністю з робітними партіями. Відмовивши лідерам некомуністичного спрямування, Сталін засвідчив, що його «арбітраж» є частиною політичного механізму совітизації Центрально-Східної Європи [1, с. 135].

Погіршення економічної ситуації в 1946–1947 рр. викликало невдоволення населення. Інформація про це надходила з Польщі, Угорщини, Болгарії в Москву. Відсутність позитивної економічної динаміки радикалізувала суспільство. Щоб утримати ситуацію під контролем, радянське керівництво «порадило» активізувати класову боротьбу. У цей час Сталін гостро критикував Климента Готвальда, Рудольфа Сланського за поступливість, а Владислава Гомулку – за наполягання на особливому польському шляхові до соціалізму. Отож, розпочався демонтаж початкової ідеї Сталіна про еволюційний перехід до соціалізму.

Зміна стратегій спровокувала різке загострення боротьби з керівництвом компартій. Радянське керівництво поставило на ортодоксальні елементи й своєю підтримкою забезпечило їм швидке просування по партійній лінії. У Польщі Владислава Гомулку на посту першого секретаря ППР замінив Болеслав Берут. Таким чином вирішувалося питання перетворення компартій у партії-моноліти. Величезну роль у цьому процесі відігравав Комінформ. Саме він і став формувати образ ворога, спочатку «англо-американського імперіалізму», згодом – його «агентів». У Польщі розпочався довгий процес боротьби з «правонаціоналістичним відхиленням від лінії партії», у якому перший секретар ППР В. Гомулка звинувачувався в недовірі до СРСР і ВКП(б), у помилках оцінки традицій боротьби за польську незалежність та ролі в ній робітничого руху, в ухилянні від ліквідування класового ворога на селі (відомо, що в Польщі так і не відбулася колективізація), а основне – «в націоналістичній обмеженості, яка звужувала політичний світогляд Гомулки» [12, с. 572–573]. Радянські комуністи очікували від польських комуністів наступальних дій.

На стикові 1947–1948 рр. задумувалася широка репресивна акція, метою якої було очищення комуністичного керівництва від прибічників самостійницького курсу. Список країн, що підпадали під цю чистку, поступово розширювався. Політика «присмиріння» також давала можливість приглушити незадоволення в країнах регіону, а також контролювати ставлення суспільства до СРСР.

Контроль за ставленням до СРСР був величезним завданням радянського керівництва. Інформація, що надходила в Москву від посольства СРСР, указувала на негативне ставлення, наприклад,

польського суспільства до Радянського Союзу. 10 березня 1948 р. посол В. З. Лебедєв повідомив у політичному листі В. М. Молотова про те, що «керівництво ППР веде сором'язливу лінію по відношенню до пропаганди зближення з СРСР» [2, с. 53]. У розмові з Анджеем Бжезєцкім у «Лекціях по історії ПНР у розмовах» П. Осека говорив, що В. Гомулку дуже непокоїло сприйняття польських комуністів як агентів Москви. У той же час підтримка СРСР давала почуття комфорту й сили [10, с. 18]. Із Чехословаччини надходили свідчення про падіння чисельності Союзу друзів СРСР. Посилання «байдужості й антипатії до народно-демократичного режиму», що виникало під впливом Радянського Союзу, супроводжувалося, як повідомлялося в Москву, покладенням усієї вини за труднощі на СРСР [4, с. 509]. Радянський Союз віднайшов засоби швидкого усунення таких настроїв.

Сталін використав конфлікт із Югославією восени 1948 р. Зі спогадів М. Джиласа, члена ЦК СКЮ, «Сталін переслідував дві мети. Перша – підкорити Югославію і через неї – всю Східну Європу. Був також інший варіант. Якщо не вийде з Югославією, то підкорити Східну Європу без неї. Другий у нього вийшов...» [6]. Справді, у ситуації, що склалася, Сталін проігнорував можливості врегулювання цього конфлікту навіть ціною єдності соціалістичного табору. Сталін приніс Югославію в жертву заради посилення впливу на інші центрально-східноєвропейські країни. Образи «ворога» Броз Тіто та його «агентів» тепер фігурували у внутрішній боротьбі. Усі інші, якщо вони не вороги, могли довести це в політиці щодо Югославії. Сталін формував не лише інтернаціональний союз східноєвропейських країн, але й союз країн з однотипним політичним ладом [2, с. 54].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У 1947–1948 рр. сформувався чіткий орієнтир на створення сталінської моделі організації суспільства. І все ж стосовно 1948 р. рано говорити про сталінську модель суспільства в Центрально-Східному регіоні. Існувала багатопартійна система (хай навіть формально), функціонувала багатокладна економіка. У Польщі, наприклад, так і не впроваджено колективізації. Сильну позицію мала церква. Влада так чи інакше шукала до неї підходи. Зберігалася джерело інформації із Заходу. Східним європейцям було доступне кіно західного виробництва. Зберігався достатньо великий діапазон політичних орієнтацій суспільства, у тому числі націоналістична тощо. Зважаючи всі фактори, польська історіографія дискутує навколо питань, чи була в Польщі запроваджена сталінська суспільна модель. Спільної думки щодо цього поки не вироблено. Для категоричного ствердження про запровадження сталінізму в країнах Центрально-Східної Європи потрібна інформація про спрямовану дію внутрішнього й зовнішнього факторів, але вони часто діяли всупереч один одному.

Джерела та література

1. Волков В. К. Узловые проблемы стран Центральной и Юго-Восточной Европы (1949–1952) / В. К. Волков. – Москва : «Издрик», 2000. – 367 с.
2. Волокитина Т. В. Москва и Восточная Европа. Становление политических режимов советского типа (1949–1953) : очерки истории / Т. В. Волокитина, Г. П. Мурашко, А. Ф. Носкова, Т. А. Поживайлова. – Москва : Рос. полит. энцикл. (РОССПЭН), 2002. – 686 с.
3. Восточна Европа в документах российских архивов. 1944–1953 : в 2-х т. / [ред. кол. : Т. Волокитина (отв. ред.), Г. Мурашко, А. Носкова]. – Москва ; Новосибирск : «Сибирский хронограф», 1997. – Т. 1. – 985 с.
4. Гибианский Л. Я. Комиинформ в зените активности: создание организационной структуры и третье совещание / Л. Я. Гибианский // Совещание Коминформа, 1957, 1948, 1949 : док. и материалы. – Москва : Рос. полит. энцикл. (РОССПЭН), 1988. – С. 509–542.
5. Джилас М. Беседы со Сталиным / Милован Джилас. – Москва : Центрполиграф, 2013. – 201 с.
6. Зі спогадів Мілована Джиласа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [<http://ukrmap.su/uk-wh11/1316.html>]
7. Димитров Г. Дневник, март 1939 – февруари 1949. Избрано / Георгий Димитров / Съставителство Димитър Сирков, Петко Боев, Никола Аврейски, Екатерина Кабакчиева. – София : Изд-во «Изток-Запад», 2003. – 509 с.
8. Советский фактор в Восточной Европе: 1949–1953 : в 2-х т. / [ред. кол. Т. Волокитина (отв. ред.)]. – Москва : РОССПЭН, 1999. – Т. 1 : 1944–1948. – 687 с.
9. Холловэй Д. Сталин и бомба: Советский Союз и атомная энергия, 1939–1956 / Давид Холловэй. – Москва ; Новосибирск : Sibirskii khronograf, 1977. – 625 с.
10. Brzeziecki A. Lekcje historii PRL w rozmowach / Andrzej Brzeziecki. – Warszawa : W.A.B., 2009. – 359 s.
11. Kersten K. Narodziny systemu władzy. Polska 1943–1948 / Krystyna Kersten. – Lublin : [s. n.], 1989. – 393 s.
12. Werblan A. Władysław Gomułka – Sekretarz Generalny PPR / Andrzej Werblan. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1988. – 664 s.

Шваб Лариса. Центрально-Восточная Европа в планах Иосифа Сталина после Второй мировой войны. В статье освещаются взгляды Иосифа Сталина на политическое обустройство Центрально-Восточной Европы после Второй мировой войны как «пояса безопасности советского государства» по западному и балканскому периметру. Подчеркивается внимание Сталина к концепции безопасности, основывающейся на расширении территории, поэтому «сфера влияния» и «зона безопасности» рассматриваются как равноценные понятия в понимании Сталина. Подчеркивается формирование четкого ориентира на строительство сталинской модели организации общества в 1947–1948 гг.

Ключевые слова: Вторая мировая война, Иосиф Сталин, Центрально-Восточная Европа, «сфера влияния», «зона безопасности», сталинизация.

Shvab Larysa. Joseph Stalin's Plans Concerning Central Eastern Europe After the Second World War. The article is devoted to Joseph Stalin's views on Central Eastern Europe development after the Second World War as «the security belt of Soviet state» along Western and Balkan perimeter. It is stressed on the fact that during “influence sphere” formation, the USSR resorted to security concept, established on territorial extension. It means that «security sphere» and «security area» in Stalin’s opinion were different concepts. It is stated on the formation of clear orientation in creation of Stalin’s model society organization from 1947–1948.

Key words: the Second World War, Joseph Stalin, Central Eastern Europe, «influence sphere», «security area», Stalinization.

Статтю подано до редколегії
07.03.2017 р.

УДК 304.44+930.2+321.64/437/

Ігор Любчик

Національно-культурна складова життя лемків-русинів в умовах чехословацького тоталітарного режиму в другій половині ХХ ст.

У статті зроблено висновок, що закарпатські лемки залишилися етнічно консолідовані на своїх землях і продовжують зберігати та підтверджувати риси власної етнічної й культурної автентичності, на відміну від своїх братів на галицькій стороні, яких виселено з етнічних територій і розкидано по всьому СРСР та Польщі. Національна й культурна складові життя лемко-русинів розвивалися в напрямі до українського центрризму, який, попри тоталітарні мотиви, залишався чи не єдиним компонентом офіційної політики влади.

Ключові слова: Пряшівщина, лемко-русини, національна свідомість, мігранти, етнополітика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Починаючи з другої половини ХХ ст., у житті лемківської етнографічної групи наступив період, який характеризувався боротьбою за збереження національної самобутності в умовах польського, словацького та радянського тоталітарних режимів.

Уважаємо, що висвітлення сторінок минулого українсько-польсько-словацького пограниччя, на теренах якого й проживали лемки, значно доповнить нашу часто тенденційно трактовану (як громадськими, політичними, так і науковими) колами історію згаданого періоду та, віриться, застереже від стереотипних висновків і помилкових або передчасних оцінок у майбутньому.

Мета дослідження – представити етнонаціональні трансформації серед лемківської етнографічної групи в умовах післявоєнного чехословацького режиму. Оскільки ця частина закарпатських лемків тривалий час доволі щільно проживала зі словацьким етносом, то, безперечно, це справляло особливий вплив на всі сфери їхнього життя. Один із дослідників цих теренів І. Панькевич у листі до І. Зілинського від 30 грудня 1937 р. писав: «щодо словацького впливу на лемківські говори, то дійсно інтересне явище, що горішня частина, особливо Шаришчина, має їх куди більше, південний Земплин інакше відноситься, він зберіг більше давній бойківський стан» [1, с. 154].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На відміну від північної частини лемків у Польщі, початок післявоєнного періоду залишив південних лемків на